

ІНДИКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ НА ОСНОВІ ДІАГНОСТУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

©2019 ХУТОРНА М. Е.

УДК 336.7; 336.012.23
JEL: G21; G23; G32; O17

Хуторна М. Е. Індикативний підхід до оцінки результативності забезпечення фінансової стабільності кредитних установ на основі діагностування інституційного середовища

Обґрунтовано, що інституційне середовище є одним із найважливіших чинників, який безпосередньо впливає на передумови фінансової стабільності кредитних установ та є фундаментальним важелем підвищення результативності її забезпечення. Метою статті є розробка індикативного підходу до оцінки інституційних передумов фінансової стабільності кредитних установ шляхом діагностування інституційного середовища. Обґрунтовано, що це середовище покликано виконувати такі функції: концептуальну, регламентну, контрольну, захисну, інформаційну, аналітичну, консультаційно-роз'яснювальну та навчальну. Користуючись функціональним підходом, для оцінки інституційних передумов фінансової стабільності кредитних установ виділено такі компоненти: 1) концептуальне підґрунтя процесу забезпечення фінансової стабільності кредитних установ; 2) нормативно-правове супроводження процесу забезпечення фінансової стабільності кредитних установ; 3) прозорість кредитних установ; 4) захист прав споживачів фінансових послуг і кредитних установ; 5) регулювання та нагляд за діяльністю кредитних установ. У розрізі кожної з компонент наведено перелік кількісних та якісних індикаторів, застосування яких дозволяє провести комплексну діагностику інституційного середовища функціонування кредитних установ та зробити обґрунтовані висновки щодо їх фінансової стабільності в довгостроковій перспективі шляхом ідентифікації відповідних інституційних загроз.

Ключові слова: кредитна установа, забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, результативність, інституційне середовище, індикативний підхід.

DOI:

Табл.: 4. Бібл.: 18.

Хуторна Мирослава Емільвна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Університет банківської справи Національного банку України (вул. Андріївська, 1, Київ, 04070, Україна)

E-mail: lmiroslava7@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0761-3021>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-4780-2019>

УДК 336.7; 336.012.23
JEL: G21; G23; G32; O17

UDC 336.7; 336.012.23
JEL: G21; G23; G32; O17

Хуторна М. Э. Индикативный подход к оценке результативности обеспечения финансовой стабильности кредитных учреждений на основе диагностирования институциональной среды

Обосновано, что институциональная среда – один из важнейших факторов, непосредственно влияющих на предпосылки финансовой стабильности кредитных учреждений, и является фундаментальным рычагом результативности её реализации. Целью статьи является разработка индикативного подхода к оценке институциональных предпосылок финансовой стабильности кредитных учреждений путем диагностирования институциональной среды. Обосновано, что эта среда призвана выполнять следующие функции: концептуальную, регламентную, контрольную, защитную, информационную, аналитическую, консультационно-разъяснительную и обучающую. С использованием функционального подхода для оценки институциональных предпосылок финансовой стабильности кредитных учреждений выделены такие компоненты: 1) концептуальное обоснование процесса обеспечения финансовой стабильности кредитных учреждений; 2) нормативно-правовое сопровождение процесса обеспечения финансовой стабильности кредитных учреждений; 3) прозрачность кредитных учреждений; 4) защита прав потребителей финансовых услуг и кредитных учреждений; 5) регулирование и надзор за деятельностью кредитных учреждений. В разрезе каждой из компонент приведен перечень количественных и качественных индикаторов, применение которых позволяет провести комплексную диагностику институциональной среды функционирования кредитных учреждений и сделать обоснованные выводы относительно их финансовой стабильности в долгосрочной перспективе путем идентификации соответствующих институциональных угроз.

Ключевые слова: кредитная организация, обеспечение финансовой стабильности кредитных учреждений, результативность, институциональная среда, индикативный подход.

Khutorna M. E. The Indicative Approach to Evaluating the Effectiveness of Securing the Financial Stability of Credit Institutions on the Basis of the Institutional Environment Diagnosis

It is substantiated that the institutional environment is one of the most important factors that directly influence the preconditions of the financial stability of credit institutions and is a fundamental lever of the effectiveness of its implementation. The article is aimed at developing an indicative approach to evaluating the institutional preconditions for the financial stability of credit institutions by diagnosing the institutional environment. It is substantiated that this environment has to perform the following functions: conceptual, regulatory, control, defensive, information, analytical, consulting, explanatory, and educational. Using a functional approach to evaluate the institutional prerequisites for the financial stability of credit institutions, the following components are allocated: 1) conceptual substantiation of the process of ensuring the financial stability of credit institutions; 2) normative and legal support of the process of ensuring the financial stability of credit institutions; 3) transparency of credit institutions; 4) protection of the rights of consumers of the financial services and credit institutions; 5) regulation and supervision of the activities of credit institutions. Each component contains a list of quantitative and qualitative indicators, the application of which allows to conduct a comprehensive diagnosis of the institutional environment of performance of credit institutions and make informed conclusions about their financial stability in the long term by identifying appropriate institutional threats.

Keywords: credit organization, ensuring the financial stability of credit institutions, effectiveness, institutional environment, indicative approach.

Табл.: 4. Библ.: 18.

Хуторна Мирослава Емільевна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Університет банківського дела Національного банку України (ул. Андреевская, 1, Киев, 04070, Україна)

E-mail: lmiroslava7@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0761-3021>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-4780-2019>

Tabl.: 4. Bibl.: 18.

Khutorna Myroslava E. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, University of Banking of the National Bank of Ukraine (1 Andriivska Str., Kyiv, 04070, Ukraine)

E-mail: lmiroslava7@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0761-3021>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/E-4780-2019>

Центральне місце в забезпеченні фінансової стабільності кредитних установ (далі – ЗФСКУ) відводиться проблематиці діагностики та систематичного моніторингу результативності цього процесу. Саме це є запорукою дотримання принципів проактивності та адаптивності, які вважаємо базовими для досліджуваного процесу. Своєю чергою, дотримання принципу комплексності оцінки визначається не стільки розширенням переліку показників, скільки проведенням діагностики різних об'єктів процесу ЗФСКУ, до яких науковці відносять: фінансові показники діяльності кредитних установ, як агреговані, так й індивідуальні; внутрішні дисбаланси в діяльності кредитних установ, не обмежуючись виключно фінансовою компонентою; зовнішнє економічне середовище, у якому функціонують кредитні установи; ефективність та дієвість заходів суб'єктів забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Втім, на нашу думку, навіть такий широкий різнобічний спектр об'єктів діагностики не дозволяє повною мірою зробити висновок про фінансову стабільність кредитних установ. Це пояснюється синтетичністю категорії фінансової стабільності кредитних установ, яка характеризує їх потенціал до сталого збалансованого розвитку в часі, а не поточний стан інституцій. Так, спираючись на результати глибокого контент-аналізу поняття фінансової стабільності банківської системи, проведеного Н. П. Погореленко [1, с. 76], та екстраполюючи їх на кредитний сегмент фінансового сектора, доречно стверджувати, що ЗФСКУ повинно передбачати побудову інституційної системи, яка б сприяла мінімізації/запобіганню виникнення внутрішніх та зовнішніх дисбалансів, які загрожують фінансовій стабільності кредитних установ. А отже, зміщення об'єкта оцінки з безпосередньої діяльності кредитних установ на інституційну складову процесу забезпечення їх фінансової стабільності дозволяє діагностувати їх фінансову стабільність, оцінюючи якість діючих норм, правил, законів та їх вплив на здатність кредитних установ безперебійно та ефективно виконувати свої функції, протидіючи збурювальним факторам, ризикам і загрозам. Певною мірою мова йде про діагностику інституційних **передумов** фінансової стабільності кредитних установ. Проте, оскільки основний зміст поняття «фінансова стабільність» – це **здатність** до тривалого сталого розвитку, то оцінка передумов фінансової стабільності кредитних установ і є діагностикою їх фінансової стабільності.

Окрім цього, на наше глибоке переконання, інституційне забезпечення функціонування будь-якої економічної системи (як мікро-, мезо-, макро-, так і наднаціонального рівнів) є однією з визначальних домінант її збалансованого сталого розвитку. Цілком погоджуємося з думкою З. В. Гбур, що «інституційний вектор через правові, політичні, економічні механізми може забезпечити цілісність економічної системи, посилити її здатність зберігати динамічну рівновагу, успішно адаптуватися до ендегенних та екзогенних викликів, ефективно переборювати кризові явища» [2]. Тобто, якість інституційної надбудови є фундаментальною характеристикою результативності забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Варто відмітити, що існують різні тлумачення поняття «інститут», а отже, і похідних від нього термінів «інституційне середовище» та «інституційне забезпечення». Втім, спільне для різних течій інституціоналізму – це використання міждисциплінарного підходу до аналізу проблем сучасної економічної теорії.

Так, представниками класичного інституціоналізму дослідження економічних процесів здійснюється через призму права і політики. Своєю чергою, послідовники сучасної теорії інституціоналізму акцентували увагу на суттєвості впливу соціальних та етичних норм на економічну поведінку суб'єктів економічних відносин, а отже, вивчають економічні процеси, використовуючи також біхевіористичний підхід.

З огляду на це, частина науковців розкривають зміст поняття інституту виключно як правила гри, представлені формальними обмеженнями у формі конституції, законів, загальноновизнаних стандартів, прав власності та т. п. Інші вивчають взаємозв'язок і взаємовплив формальних і неформальних норм (табу, звичок, традицій та ін.) на економічні процеси в їх діалектичній єдності [3–6].

Розглядаючи в нашому дослідженні термін «інститут» з позиції сучасного інституціоналізму, мислимо його природу як інтеграцію формальних правил і механізмів, що забезпечують їх виконання в сьогочасних ринкових умовах, та усталених неформальних норм поведінки економічних агентів. Також важливо наголосити, що за цього підходу важливо звертати увагу на таку об'єктивну характеристику інституту,

фінансової стабільності кредитних установ і є діагностикою їх фінансової стабільності.

як асинхронність змін у функціонуванні його формальної та неформальної компонент [7, с. 28; 8, с. 22; 9], глибина якої є одним із індикаторів результативності функціонування інституту.

Своєю чергою, незіставність змін у функціонуванні формальних і неформальних інститутів спричиняє деформацію багатьох принципів функціонування ефективного фінансового сектора, оскільки інерція старих неформальних інститутів настільки сильна, неринкові форми ділової поведінки настільки глибоко вкоренилися, що під тиском вимог ринку вони лише посилюють свій вплив [9, с. 232]. Також це породжує/поглиблює конфлікт інтересів між економічними агентами, у тому числі між зацікавленими особами кредитних установ.

Спираючись на вищезазначене, інституційне середовище відповідно до обраного предмету дослідження тлумачимо як сукупність інститутів, тобто норм і правил поведінки широкого кола суб'єктів досліджуваного процесу, які структурують взаємовідносини між ними та формують необхідні правові, організаційні, соціально-економічні умови для результативного та ефективного забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Головне завдання такого інституційного середовища полягає у створенні сприятливих умов для якісного та ефективного виконання завдань суб'єктами ЗФСКУ, що вимагає, на нашу думку, дотримання таких вимог:

- 1) відповідність прийнятих формальних і неформальних норм і правил завданням, що реалізуються у рамках ЗФСКУ;
- 2) узгодженість кількісних і якісних характеристик інституцій, які залучені до ЗФСКУ, зі змістом функцій його інституційного середовища;
- 3) забезпеченість високого рівня координації інституцій ЗФСКУ шляхом налагодження якісних горизонтальних і вертикальних взаємозв'язків між ними;
- 4) належність функціонування інститутів стосовно забезпечення фінансової стабільності різних типів кредитних установ.

Метою цієї статті є розробка науково-методичного підходу до оцінки інституційних передумов фінансової стабільності кредитних установ шляхом діагностування інституційного середовища процесу її (фінансової стабільності) забезпечення.

Для забезпечення комплексності оцінки інституційного середовища необхідно визначитися з його компонентами, які повинні підлягати діагностиці. Як уже акцентувалося вище, існує структуризація інституційного середовища на формальну та неформальну компоненти, втім, для оцінки результативності забезпечення фінансової стабільності кредитних установ вважаємо його занадто загальним. На нашу думку, інституційне середовище ЗФСКУ доцільно структу-

рувати на основі функціонального підходу. До основних його функцій відносимо: концептуальну, регламентну, контрольну, захисну, інформаційну, аналітичну, консультативно-роз'яснювальну та навчальну. Їх зміст, а також опис інститутів та інституцій, які обслуговують виконання цих функцій, наведено в *табл. 1*.

Також відмітимо, що базовим інститутом, який впливає на якість виконання кожної із зазначених функцій досліджуваного інституційного середовища, є інститут економічної освіти та науки. Саме його розвиненість є фундаментальним чинником формування належного рівня професійної компетентності осіб, що приймають рішення у сфері забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, а також обґрунтованості та практичної дієвості методологічного інструментарію, що використовується ними.

Загалом, згідно з функціональним підходом для оцінки інституційних передумов фінансової стабільності кредитних установ, доречно виділити такі компоненти інституційного середовища ЗФСКУ: 1) концептуальне підґрунтя процесу забезпечення фінансової стабільності кредитних установ; 2) нормативно-правове супроводження процесу забезпечення фінансової стабільності кредитних установ; 3) транспарентність кредитних установ; 4) захист прав споживачів фінансових послуг і кредитних установ; 5) регулювання та нагляд за діяльністю кредитних установ.

Деталізуємо кожну із зазначених компонент. Так, діагностика інституційного середовища ЗФСКУ за компонентою «концептуальне підґрунтя» повинна передбачати розгляд таких положень:

1) наявність концепції забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, яка чітко розкриває суб'єктно-об'єктний склад даного процесу; дає характеристику основним загрозам фінансовій стабільності кредитних установ; окреслює коло інституцій, відповідальних за підтримку фінансової стабільності кредитних установ з визначенням їх функцій у цій сфері; формулює принципи організації їх діяльності, а також пріоритети процесу ЗФСКУ;

2) наявність стратегії забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, яка повинна містити: обґрунтування механізмів її реалізації різними суб'єктами даного процесу згідно з визначеними пріоритетами; опис їх завдань, а також об'єктно-цілевих особливостей їх взаємодії; визначення чітких ознак фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектора як очікуваних результатів якісного ЗФСКУ; окреслення напрямів узгодження та гармонізації національної практики забезпечення фінансової стабільності кредитних установ з міжнародними стандартами та рекомендаціями;

3) характер впливу стратегії забезпечення фінансової стабільності на цільові орієнтири бізнес-стратегій кредитних установ. Розглядаючи несприй-

Базові інститути та інституції у виконанні функцій інституційного середовища ЗФСКУ

Назва функції інституційного середовища ЗФСКУ	Зміст функції	Інститути, які втілюють зміст функції інституційного середовища ЗФСКУ	Базові інституції, що виконують функції інституційного середовища
1	2	3	4
Концептуальна	Розробка концепції, стратегії та політики забезпечення фінансової стабільності кредитних установ	Інститут регулювання діяльності кредитних установ; інститут управління діяльністю кредитних установ	Центральний банк; регулятори кредитних установ; вища управлінська ланка кредитних установ
Регламентна	Розробка та впровадження норм, правил, стандартів, дотримання яких кредитними установами повністю гарантувати їх задовільний рівень фінансової стабільності	Інститут нормотворення	Базельський комітет з питань банківського нагляду; національний центральний банк; регулятори небанківських кредитних установ; органи законодавчої гілки влади; Рада з Міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості; Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності; національна аудиторська палата; саморегулятивні організації; методологічні підрозділи кредитних установ
Контрольна	Забезпечення систематичного та комплексного контролю за функціонуванням кредитних установ, здатного своєчасно виявляти загрози їх фінансовій стабільності	Інститут регулювання та нагляду; інститут аудиту; інститут незалежних директорів (або інститут самоконтролю)	Регулятори кредитних установ; антимонopolний орган; фінансова служба; фонд страхування вкладів; саморегулятивні організації; аудиторські фірми; наглядова рада кредитних установ; служба внутрішнього аудиту кредитних установ
Захисна	Забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг кредитних установ та інвесторів	Інститут захисту прав споживачів фінансових послуг кредитних установ; інститут захисту прав інвесторів фінансового сектора; інститут банкрутства/санації кредитних установ	Регулятори кредитних установ; орган фінансового омбудсмена; фонд страхування вкладів; санаційна кредитна установа; установи, відповідальні за реструктуризацію /ліквідацію кредитних установ; компанія з управління непрацюючими активами кредитних установ; бюро кредитних історій, у тому числі кредитний реєстр центрального банку; наглядова рада кредитних установ; правління кредитних установ
	Забезпечення захисту прав кредитних установ як кредиторів	Інститут захисту прав кредиторів (в особі кредитних установ), інститут банкрутства фізичних та юридичних осіб нефінансового сектора; інститут приватних виконавців; інститут прав власності	Судові органи влади; органи досудового розслідування; виконавчі судових рішень; бюро кредитних історій, у тому числі кредитний реєстр центрального банку; колекторські компанії

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Інформаційна	Формування комплексної інформаційної бази про діяльність кредитних установ (повної, достовірної, систематично та своєчасно оновлюваної) та забезпечення відкритого / обмеженого доступу суб'єктів забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, а також споживачів фінансових послуг до неї. Такі дії повинні приводити до зниження інформаційної асиметрії, підвищення довіри до інституту грошово-кредитного посередництва, підвищення ефективності функціонування ЗФС КУ	Інститут стандартизації інформації; інститут технічної підтримки якості інформації; інститут збирання, накопичення, зберігання, оновлення, використання та поширення (надання) інформації про діяльність кредитних установ	Регулятори кредитних установ; Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності; фонд страхування вкладів; компанії ІТ-адміністрування баз даних; саморегулятивні організації; бюро кредитних історій, у тому числі кредитний реєстр центрального банку; кредитні установи
Аналітична	Забезпечення кредитних установ якісними (об'єктивними, обґрунтованими, систематичними, своєчасними) аналітичними матеріалами, які дозволяють кредитним установам робити висновки про стан основних зовнішніх поточних і потенційних загроз їх фінансовій стабільності	Інститут фінансової аналітики	Центральний банк (підрозділ з фінансової стабільності); рада з фінансової стабільності; регулятори кредитних установ; бюро кредитних історій; рейтингові агентства; саморегулятивні організації; міжнародні фінансові організації
Консультаційно-роз'яснювальна та навчальна	Організація консультаційно-роз'яснювальної роботи зі споживачами фінансових послуг з метою формування їх сприятливих ділових очікувань (вплив на неформальну компоненту інституційного середовища)	Інститут підвищення фінансової обізнаності споживачів фінансових послуг; інститут підвищення професійної компетентності працівників кредитних установ	Орган фінансового омбудсмена; регулятори кредитних установ; саморегулятивні організації; кредитні установи; профільні навчальні заклади; неприбуткові організації, які займаються просвітницькою діяльністю в економічній сфері

Джерело: авторська розробка.

няття кредитними установами порушень законодавчих норм і стандартів як частину їх корпоративної культури, доречно виділяти активний та пасивний режими її реалізації – як на рівні окремих кредитних установ, так і кредитного сегмента фінансового сектора загалом. Пасивний режим забезпечення відповідності регуляторним нормам передбачає внесення змін у бізнес-стратегію кредитних установ лише у відповідь на безпосередні накази та вимоги регуляторних органів, у той час, як проактивна позиція кредитних установ полягає в усвідомленні переваг вибудовування власної бізнес-стратегії та її коригування, спираючись на стратегію регуляторної політики. Якщо подібна світоглядна концепція є превалюючою для кредитних установ, а забезпечення регуляторної та комплаєнс-відповідності належить до трійки їх пріоритетів, то і здатність довгострокового утримання ними належного рівня фінансової стабільності є суттєво вищою.

Отже, оцінюючи інституційне середовище ЗФС КУ за компонентою «*концептуальне підґрунтя*», по-перше, необхідно продіагностувати ієрархічну та причинно-наслідкову взаємозв'язаність пріоритетів, цілей і завдань, які повинні бути реалізовані різними групами суб'єктів ЗФС КУ. По-друге, не менш важливо здійснювати моніторинг рівня сприйняття кредитними установами положень концепції, стратегії забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, особливо з точки зору змін регуляторної політики. Тобто, мова йде про оцінку комплаєнс-відповідності кредитних установ, причому не лише стосовно формального дотримання ними чинних законодавчих і регулятивних норм, але також з позиції корпоративного несприйняття їх порушень на всіх рівнях управління.

З огляду на вищеописані об'єкти оцінки, *пропонуємо діагностувати якість сформованого концептуального підґрунтя процесу ЗФС КУ за такими якісними індикаторами:*

- 1) наявність затверджених концепції та стратегії ЗФС КУ, їх розміщення на сайтах усіх безпосередніх суб'єктів ЗФС КУ у вільному доступі;
- 2) рівень урахування думки експертного кола, у тому числі саморегулятивних об'єднань кредитних установ, у процесі затвердження концепції/стратегії ЗФС КУ;
- 3) рівень взаємоузгодженості пріоритетів, цілей ЗФС КУ та стратегічного плану заходів з метою їх досягнення;
- 4) наявність диференційованого підходу до забезпечення фінансової стабільності банків та небанківських кредитних установ;
- 5) наявність затвердженого пріоритету дотримання принципу забезпечення рівних умов функціонування різних типів кредитних установ на основі використання ризик-орієнтованих підходів;

6) наявність затвердженого пріоритету попередження/ліквідації «сірих» регуляторних зон у кредитному сегменті фінансового сектора;

7) наявність опису оптимальних ознак (як якісних, так і кількісних) результатів діяльності кредитних установ після реалізації стратегічних заходів суб'єктами ЗФС КУ;

8) наявність опису основних загроз фінансовій стабільності кредитних установ;

9) деталізація плану заходів щодо ліквідації/мінімізації/уникнення загроз фінансовій стабільності кредитних установ;

10) відповідність змісту концепції та стратегії інституційному підходу до ЗФС КУ, тобто розгляд фінансової стабільності кредитних установ як похідної від ефективності функціонування широкого спектра інститутів;

11) рівень комплексності стратегічних заходів у сфері ЗФС КУ, тобто їх здатність підвищити економічну, організаційно-управлінську, соціальну, інституційну ефективність досліджуваного процесу;

12) кількість кредитних установ, які забезпечення комплаєнс-відповідності визначають: 1) першим пріоритетом своєї діяльності; 2) включають до ТОП-3 пріоритетів; 3) до ТОП-5 пріоритетів;

13) кількість кредитних установ, які формулюють мету діяльності на основі ціннісного підходу, а саме, як максимізацію фінансових і соціальних наслідків їх функціонування.

Відмітимо, що оцінка цієї компоненти інституційного середовища ЗФС КУ повинна здійснюватися на основі використання експертних методів оцінки (1–11 індикатори) та анкетного опитування (12–13 індикатори).

Інший напрям – це оцінка інституційного середовища ЗФС КУ за компонентою «*нормативно-правове супроводження*» шляхом діагностики повноти нормативно-правового забезпечення функціонування інститутів, наявності та дієвості яких необхідні для відновлення/утримання/підвищення фінансової стабільності кредитних установ. Розробка індикаторів оцінки інституційного середовища ЗФС КУ за цією компонентою, на нашу думку, повинна здійснюватися в розрізі завдань зовнішніх суб'єктів ЗФС КУ, акцентуючи увагу саме на нормативно-правових передумовах їх виконання. Авторську позицію щодо набору індикаторів та їх змісту наведено в *табл. 2*.

З огляду на специфіку об'єкта оцінки за компонентою «нормативно-правове супроводження» запропоновано використовувати якісні індикатори діагностики. При їх формуванні враховано необхідність забезпечення відповідності індикаторів таким вимогам:

- 1) характеристика ними нормативно-правових передумов ефективної реалізації визначених завдань суб'єктів забезпечення цільового рівня фінансової стабільності кредитних установ;

Якісні індикатори оцінки нормативно-правового забезпечення інституційного середовища ЗФСКУ з огляду на завдання його суб'єктів

Завдання суб'єктів ЗФСКУ	Інститути, що повинні бути залучені до виконання завдання	Якісні індикатори оцінки нормативно-правового забезпечення інституційного середовища ЗФСКУ з огляду на завдання його суб'єктів
<p>Впровадження ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю кредитних установ</p> <p>Систематичний моніторинг реальних і потенційних наслідків зростання індивідуальних ризиків кредитних установ, діагностування причин їх можливої трансформації в системні загрози</p>	<p>Інститут регулювання та нагляду</p>	<p>Наявність законодавчого закріплення: 1) поняття: а) системно важлива кредитна установа (у розрізі банківської та небанківської); б) різновидів кредитної установи в розрізі видів бізнес-моделей (універсальна, роздрібна, корпоративна, корпоративна з роздрібним фінансуванням, кредитна установа обмеженого кредитного посередництва; кейптивна); в) різновидів кредитної установи за рівнем впровадження технологічних інновацій (традиційна, віртуальна, digital-типу, Fintech-типу, кредитна установа-оболонка); 2) кількісних критеріїв щодо визначення кредитної установи типу а) та б), а також фінансової піраміди; 3) спеціалізованих нормативів для контролю за діяльністю окремих типів кредитних установ.</p> <p>Рівень залучення національних регуляторів стосовно діяльності кредитних установ до роботи міжнародних організацій/комітетів/асоціацій у сфері забезпечення фінансової стабільності (співпраця/членство/партнерство)</p>
<p>Розбудова інфраструктури для ефективного управління проблемними активами кредитних установ (як вирішення вже існуючих проблем, так і попередження в майбутньому)</p>	<p>Інститут санації кредитних установ; інститут кредитних історій; інститут приватних виконавців/колекторства; інститут сек'юритизації проблемних активів кредитних установ; інститут банкрутства</p>	<p>Наявність законодавчого урегулювання: 1) функціонування санаційної кредитної установи та/або компанії з управління непрацюючими активами кредитних установ; колекторських компаній; 2) проходження процедури банкрутства економічними агентами</p>
<p>Розбудова інфраструктури, що забезпечує ефективне накопичення, систематизацію та обробку інформації щодо кредитних історій споживачів фінансових послуг</p>	<p>Інститут захисту прав кредиторів (в особі кредитних установ); інститут захисту прав вкладників та інвесторів кредитних установ</p>	<p>Наявність законодавчого урегулювання бюро кредитних історій</p>
<p>Своєчасне, об'єктивне, комплексне, систематичне інформування учасників фінансових відносин про основні поточні та потенційні загрози фінансовій стабільності кредитних установ</p>	<p>Інститут збирання, накопичення, зберігання, оновлення, використання та поширення (надання) інформації про стан фінансової системи та макроекономічні показники; інститут фінансово-економічної аналітики</p>	<p>Наявність законодавчого закріплення: 1) сприяння центрального банку фінансовій стабільності (у тому числі стабільності кредитних установ) як важливого цільового пріоритету діяльності; 2) аналізу стану фінансової системи щодо фінансової стабільності як функціонального обов'язку центрального банку.</p> <p>Наявність домовленостей щодо обміну інформацією (даними) між суб'єктами ЗФСКУ на національному рівні</p>
<p>Сприяння впровадженню фінансових інновацій (продуктових, інформаційно-комунікаційних, інституціональних) у сфері грошово-кредитного посередництва на основі дотримання принципів раціональності (обґрунтованості з позиції ризику); послідовності та підзвітності (систематичний моніторинг стану розвитку інновацій, оцінка їх впливу на фінансову стабільність кредитних установ)</p>	<p>Інститут регулювання та нагляду</p>	<p>Наявність законодавчого закріплення змісту понятійного апарату у сфері фінансових інновацій (інституціональних, інформаційно-комунікаційних, продуктових).</p> <p>Наявність нормативної бази для регулювання фінансових інновацій; широта охоплення нею видів фінансових інновацій (у розрізі інституціональних, інформаційно-комунікаційних, продуктових)</p>
<p>Підвищення рівня фінансової обізнаності споживачів послуг кредитних установ</p>	<p>Інститут підвищення фінансової обізнаності споживачів фінансових послуг</p>	<p>Наявність уповноваженого державного органу щодо організації національних заходів з підвищення рівня фінансової обізнаності споживачів фінансових послуг</p>

Джерело: авторська розробка.

- 2) формування на доступній інформації;
- 3) об'єктивність індикаторів;
- 4) можливість використання бінарних характеристик для їх оцінки;
- 5) забезпечення достатньою інформацією відповідних суб'єктів для оцінки нормативно-правового забезпечення фінансової стабільності кредитних установ;
- 6) можливість оцінювати результати трансформації нормативно-правового супроводження ЗФСКУ;
- 7) суттєвість для підвищення результативності та ефективності ЗФСКУ.

Виділено такі напрями в контексті оцінки нормативно-правового супроводження ЗФСКУ: 1) якість понятійного апарату; 2) наявність нормативно-правового забезпечення для всіх суб'єктів ЗФСКУ; 3) ступінь нормування функціонування суб'єктів ЗФСКУ; 4) наявність міжнародного співробітництва у формуванні нормативно-правового супроводження ЗФСКУ; 5) розвиненість інформаційно-аналітичної інфраструктури.

Ще один аспект інституційного середовища ЗФСКУ – це *транспарентність (прозорість) кредитних установ*. На нашу думку, зміст цього терміна потребує уточнення. Основний акцент робився на обсязі оприлюдненої інформації. Базовим стандартом щодо транспарентності кредитних установ є рекомендації Підгрупи транспарентності Базельського комітету банківського нагляду, прийняті у 1998 р. [10].

У документі зазначено, що «фінансово стійкий банк теоретично буде отримувати переваги від оприлюднення повної, точної, актуальної та своєчасної інформації про його фінансовий стан, ефективність управління ризиками». У межах цього дослідження увага акцентується на властивості транспарентності знижувати ймовірність фінансової нестабільності кредитних установ і тим самим підвищувати потенціал до їх стабільності.

Стосовно даної позиції існують досить різні погляди. Базельський комітет дотримується тієї точки зору, що між якістю розкриття інформації банками та їх стійкістю до ринкових шоків існує прямий позитивний зв'язок. Дж. Фурман (*J. Furman*) і Дж. Стігліц (*J. E. Stiglitz*) зауважують, що недостатня транспарентність банків не є визначальною в розгортанні банківських криз, хоча за умови настання фінансової нестабільності непрозорість діяльності поглиблює цей стан [11]. Однак важливо відмітити, що науковці, досліджуючи дане питання в контексті Східноазійської кризи, переводять акцент з кількості інформації на її частоту та систематичність оприлюднення. На їх думку, саме фрагментарне оприлюднення великих масивів інформації може спричинити високу волатильність ринку.

У дослідженні Т. Корделла (*T. Cordella*) та Е. Йейаті (*E. L. Yeyati*) зазначено, що коли рівень ризику виходить з-під контролю банку – як, наприклад, при макроекономічному потрясінні – транспарентність знижує банківську стабільність, оскільки це призводить до того, що інвестори вимагають вищих прибутків у відповідь на потрясіння, які мають місце в банку [12]. Останнє твердження нам видається не вельми переконливим, оскільки зростання операційних витрат банку не обов'язково негативно впливає на його фінансову стабільність. Ми розділяємо думку І. Б. Івасіва, що більш транспарентні кредитні установи менш чутливі до ризику ліквідності, який завжди притаманний фінансово-економічним кризам. Навіть більше, такі установи можуть отримати певну користь, оскільки фінансові ресурси перерозподілятимуться всередині сектора кредитних установ й мігруватимуть до більш надійних і прогнозованих інституцій. І навпаки, за умов низької транспарентності вкладники та інвестори не зможуть ідентифікувати проблемні кредитні установи, посилюватиметься асиметричність інформації, і криза поширюватиметься від однієї установи до іншої. Транспарентність здатна усунути таку «інформаційну інфекцію» [13].

Вважаємо, що причина існування різних поглядів щодо взаємозв'язку фінансової стабільності та транспарентності полягає у спектрі тих ознак, якими науковці наділяють зміст останнього терміна. Нам імпонує підхід Р. Олівера (*R. W. Oliver*), який наголосив на пріоритетності ознаки достовірності інформації як визначальної риси транспарентності [14]. Саме це, на нашу думку, найкраще розділяє зміст понять «відкритість» та «транспарентність».

Також влучним емпіричним прикладом їх незіставності є діяльність «ПриватБанку», який згідно з результатами діагностики інформаційної відкритості банків України, проведеної рейтинговим агентством «Українське кредитно-рейтингове агентство», у 2014 р. був визнаний лідером. Об'єктами їх дослідження служили такі напрями: структура власності та корпоративне управління; операційна діяльність та фінансова звітність; менеджмент і колегіальні органи. Як засвідчує банківська статистика, «ПриватБанк», завдяки кризі 2014 р., суттєво збільшив свій депозитний портфель домогосподарств (темп приросту депозитів фізичних осіб у кінці 2015 р. склав 29%, а частка банку в загальному обсязі депозитного портфеля домогосподарств протягом 2015 р. зросла на 10%, досягнувши 35%). Окрім цього, протягом 2015 р. банк вдвічі збільшив обсяг залученого субординованого боргу. Подібні показники діяльності формально можуть служити ознакою його транспарентності. Однак подальші події, що мали місце у 2016 р., є чітким доказом його непрозорості – як з'ясувалося, його вкладники та інвестори були хибно поінформовані щодо рівня ризиків, сформованих «ПриватБанком».

Отже, під транспарентністю кредитних установ розуміємо забезпечення широкого кола зацікавлених сторін зрозумілою, доречною, достовірною, зіставною, своєчасною інформацією, яка систематично, згідно з певним графіком, оприлюднюється. Своєю чергою, відкритість є основою та невід'ємною частиною транспарентності кредитних установ. Втім, саме транспарентність формує стійку передумову до довгострокового утримання цільового рівня фінансової стабільності. А відкритість (тобто кількість оприлюдненої інформації) впливає на надійність кредитних установ.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що об'єктами оцінки досліджуваного інституційного середовища за цією компонентою є дисбаланси в інформаційному середовищі кредитних установ.

Оскільки діяльність кредитних установ апіорі пов'язана із використанням конфіденційної інформації, тому існує об'єктивна обмеженість у складі інформації, яка може бути оприлюднена. Зокрема, інвестори та вкладники банку не можуть бути допущені до конфіденційної інформації, яка б дала їм змогу реально оцінити якість кредитного портфеля банку (саме ця інформація є ключовою для прийняття ними раціональних рішень щодо вибору схем та умов співпраці з кредитними установами). Тому, по-перше, транспарентність кредитних установ суттєво залежить від рівня імплементації МСФЗ, запровадження яких на умовах гармонізації або стандартизації суттєво підвищують достовірність відображення майнового та фінансового стану кредитних установ. Саме достовірність інформації є найважливішим елементом у системі прийняття управлінських рішень. Достовірна, зіставна, фінансова звітність максимізує інформаційне взаєморозуміння в бізнесі та довіру з боку стейкхолдерів. По-друге, прозорість кредитних установ залежить від розвиненості системи нагляду та забезпечується через зовнішній вплив регуляторних органів. По третє, забезпечення транспарентності діяльності повинно бути одним із головних пріоритетів бізнесу кредитних установ. Загалом, концепція забезпечення транспарентності кредитних установ повинна реалізовуватися в рамках їх корпоративного управління, зокрема через ефективну діяльність наглядової ради та дієву комунікацію в управлінському трикутнику кредитних установ «Власники – Наглядова рада – Правління».

Ураховуючи все вищезазначене, пропонуємо індикатори оцінки транспарентності кредитних установ поділяти на кількісні та якісні, зовнішні та внутрішні, опис яких наведено в *табл. 3*. Також, на нашу думку, оцінку транспарентності кредитних установ у контексті діагностики інституційних передумов їх фінансової стабільності доречно представити такими змістовими модулями: 1) інформаційна відкритість (*стосується кількості оприлюдненої інформації кредит-*

ними установами); 2) інформаційна достовірність (*стосується реалістичності відображення майнового та фінансового стану кредитних установ*); 3) законодавча регламентація вимог до транспарентності кредитних установ; 4) корпоративна культура кредитних установ у сфері інформаційної прозорості.

Виділення зазначених напрямів дозволило сформулювати сукупність індикаторів, які комплексно характеризують транспарентність кредитних установ. Цьому також сприяла розробка прямих і непрямих індикаторів. Перші безпосередньо характеризують поточний стан транспарентності кредитних установ, а другі опосередковано відображають ті характеристики діяльності кредитних установ, які формують важливі передумови їх транспарентності. Для розмежування цих індикаторів у *табл. 3* використано відповідні позначення, де *П* – прямі індикатори; *Н* – непрямі індикатори транспарентності кредитних установ.

Також зауважимо, що наведена сукупність індикаторів розроблялася з урахуванням особливостей трансформаційних економік, для яких, як правило, характерний низький рівень суспільного несприйняття порушень законодавчих норм і правил всіма без винятку економічними агентами. Тому основи корпоративної культури кредитних установ, ефекти якої в подальшому проявляються через транспарентність їх бізнесу, доводиться наві'язувати через інститут нормотворення, що й знайшло своє відображення в запропонованих індикаторах.

Наступним необхідним напрямом оцінки, на нашу думку, є *рівень захищеності прав споживачів фінансових послуг і кредиторів*. Зауважимо, що якість забезпечення цієї компоненти інституційного середовища ЗФСКУ невіддільно пов'язана з рівнем їх транспарентності. Так, якісні трансформаційні процеси у сфері транспарентності кредитних установ уже є передумовою забезпечення мінімально необхідного рівня захисту прав основних контрагентів фінансових відносин у сфері грошово-кредитного посередництва. Іншою необхідною умовою належної захищеності прав споживачів фінансових послуг є рівень їх фінансової обізнаності, тому реалізація комплексних системних заходів щодо підвищення фінансової грамотності широких верств населення – це одне з фундаментальних завдань суб'єктів ЗФСКУ.

Об'єктом оцінки інституційного середовища ЗФСКУ за цією компонентою, на нашу думку, повинен бути рівень збалансованості прав споживачів фінансових послуг і кредиторів. Прогалини законодавчого врегулювання правової основи діяльності кредиторів (у нашому дослідженні обмежуємося кредитними установами) та споживачів фінансових послуг призводять до фінансових втрат контрагентів унаслідок реалізації різноманітних ризиків.

Індикатори прозорості кредитних установ

№ з/п	Якісні індикатори	Тип індикатора	
1	2	3	
Зовнішні	– комплексність оцінки професійної відповідності вищого керівництва кредитних установ з боку регуляторів (<i>урахування бізнес-моделі та профілю ризиків кредитної установи при перевірки професійних компетенцій кандидатів</i>)	Н	
	– наявність законодавчої урегульованості вимог до професійної придатності складу наглядової ради (<i>його відповідності профілю ризиків кредитної установ</i>)	Н	
	– наявність законодавчої урегульованості вимог до забезпечення незалежності функціонування наглядової ради та об'єктивності її суджень	Н	
	– наявність законодавчої урегульованості вимог щодо переліку обов'язкової до публічного розкриття інформації (у розрізі таких напрямів: фінансова діяльність; фінансовий стан; стратегія та політика управління ризиками; розкриття рівня ризиків у розрізі їх видів; облікова політика; основи бізнесу, менеджменту та корпоративного управління)	П	
	– рівень імплементації вимог Базельського комітету до прозорості інформації банків	П	
	– рівність вимог до деталізації інформації, яка підлягає обов'язковому оприлюдненню, у розрізі видів кредитних установ (банків та небанківських кредитних установ)	П	
	– оприлюднення аналітичних матеріалів регуляторів щодо фінансової стабільності кредитних установ; частота їх оприлюднення та рівень комплексності (з точки зору різновидів кредитних установ, що досліджуються)	П	
	– рівень узгодженості статистичних даних щодо стану кредитних установ з міжнародними стандартами і методологією	Н	
	Кількісні індикатори		
	– глибина імплементації МСФЗ у діяльність кредитних установ (<i>% установ у розрізі їх видів, що складають фінансову звітність відповідно до вимог МСФЗ</i>)	П	
	– відсоток стандартів МСФЗ, впроваджених у діяльність кредитних установ, як обов'язкових до використання (<i>у розрізі типів кредитних установ</i>)	Н	
	– відсоток посад вищого керівного складу кредитних установ, які передбачають обов'язкове проходження кандидатом процедури погодження/затвердження регулятором	Н	
	– відсоток розбіжностей між інспекційними звітами регуляторів і звітами внутрішніх аудиторів кредитних установ	П	
	– відсоток розбіжностей між інспекційними звітами регуляторів і звітами зовнішніх аудиторів кредитних установ	П	
	– частота публікації статистичних даних про діяльність кредитних установ, що акумулюються регуляторами	П	
	Внутрішні	Кількісні індикатори	
– рівень корпоративного сприйняття прозорості (<i>% кредитних установ, які самостійно добровільно визначили доцільність застосування МСФЗ</i>)		П	
– рівень корпоративної толерантності до порушення законодавчих норм і правил (<i>% кредитних установ, щодо яких виявлено факт фальсифікації даних фінансової звітності для відповідності встановленим нормам</i>)		П	
– частка кредитних установ, в яких не функціонує наглядова рада		П	
– розрив між кількістю негативних аудиторських висновків фінансової звітності кредитних установ та кількістю кредитних установ, визнаних неплатоспроможними		П	
– розрив між розрахунковою та фактичною величиною сформованих резервів під знецінення активів кредитних установ		Н	
– розрив між інформативністю річних і квартальних звітів кредитних установ (різниця між кількістю оприлюднених кредитними установами економічних нормативів)	П		
– рівень доступності інформації про кредитні установи (<i>% кредитних установ, які не ведуть власну веб-сторінку; % кредитних установ, які оновлюють інформацію на веб-сторінці рідше, ніж щоквартально</i>)	П		

1	2	3
	– частка кредитних установ, які оприлюднюють інформацію про пов'язаних осіб	П
	– частка кредитних установ, які оприлюднюють інформацію про операції з членами наглядової ради	П
	– частка депозитних кредитних установ, які оприлюднюють інформацію про найбільших позичальників	П
	– частка кредитних установ, які оприлюднюють інформацію про структуру та процеси в наглядових радах та менеджменті, у тому числі стосовно системи винагород	П
	– частка кредитних установ, які оприлюднюють інформацію про структуру власності та корпоративну структуру	П
	– частка кредитних установ, які оприлюднюють інформацію про фінансову, операційну та соціальну діяльність	П

Джерело: авторська розробка.

З уважимо, що при розробці індикаторів оцінки захисту прав споживачів фінансових послуг і кредиторів не беремо до уваги юридичний бік даного питання та робимо акцент лише на тих положеннях, які є суттєвими для забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. З огляду на сформульований об'єкт оцінки при побудові індикаторів враховано необхідність досягнення таких завдань:

1) можливість діагностування якості захисту прав споживачів фінансових послуг і кредитних установ, які є істотними інституційними передумовами фінансової стабільності кредитних установ;

2) з'ясування рівня збалансованості захисту прав споживачів фінансових послуг і кредитних установ. Це обґрунтувало розробку індикаторів в розрізі різновидів прав контрагентів за принципом їх взаємодоповнюваності, що наведено в табл. 4. Вибір такої технології оцінки дозволяє забезпечити системність ідентифікації слабких місць правового захисту учасників грошово-кредитного посередництва;

3) обґрунтований вибір різновидів прав споживачів фінансових послуг і кредитних установ, забезпечення захисту яких суттєве з точки зору формування сприятливого інституційного середовища ЗФСКУ. Загалом, врегулювання та належне збалансування прав споживачів фінансових послуг і кредитних установ виконують роль дієвого ринкового стимулу до підвищення корпоративної відповідальності кредитних установ за фінансові та соціально-економічні наслідки їх діяльності, що є основою забезпечення їх фінансової стабільності у довгостроковій перспективі.

Останнім етапом комплексного діагностування інституційного середовища ЗФСКУ є оцінка регулювання та нагляду за діяльністю кредитних установ. Об'єктом оцінки повинен бути рівень відповідності запроваджених норм регулювання та нагляду за діяльністю кредитних установ таким вимогам:

1) стимулювання превентивного коригування діяльності кредитних установ за визначеними напрямками. Останні повинні корелюватися з чинника-

ми забезпечення фінансової стабільності кредитних установ;

2) попередження виникнення «сірих» регуляторних зон, недопущення регуляторного арбітражу;

3) сприяння підвищенню рівня самоконтролю та самовідповідальності кредитних установ за власні фінансові результати та соціально-економічні ефекти від їх діяльності.

Тобто, вважаємо за необхідне в контексті оцінки інституційних передумов фінансової стабільності кредитних установ звертати увагу не лише на поточні результати функціонування системи регулювання та нагляду за їх діяльністю, але також її вплив на стан кредитного сегмента фінансового сектора в перспективі, насамперед його резистентність до шоків, безперервність функціонування, здатність до поступального розвитку, тобто на рівень його фінансової стабільності.

Інше, що є вельми важливим, – це оптимізація інструментів впливу, що застосовується системою регулювання та нагляду за діяльністю кредитних установ. На наше переконання, вона повинна пропорційно як поєднувати в собі адміністративні важелі впливу, так і активізувати дію ринкових стимулів. Тобто, система регулювання та нагляду повинна створювати такі умови, які б стимулювали кредитні установи добровільно змінювати власні стандарти та підходи до ведення бізнесу, усвідомлюючи позитивну силу пост-ефектів.

Звичайно, пошук оптимальних пропорцій між адміністративними бар'єрами та ринковими стимулами – це нетривіальне завдання, вирішення якого потребує врахування великої кількості чинників, як об'єктивних, так і суб'єктивних. Доказом суттєвості таких пропорцій, на нашу думку, є численні емпіричні дослідження взаємозв'язку між системою регулювання та нагляду і стабільністю функціонування кредитних установ.

Індикатори оцінки рівня захищеності прав споживачів фінансових послуг та кредитних установ

Якісні індикатори рівня захищеності прав	
споживачів фінансових послуг	кредитних установ
1	2
I. Право контрагента, що захищається: право на доступ до інформації про контрагента	
Рівень інформаційної відкритості кредитних установ, у тому числі щодо їх кредитних рейтингів	Рівень доступності інформації про кредитну історію/стан господарської діяльності споживачів фінансових послуг
Рівень достовірності публічної інформації кредитних установ, у тому числі про їх кредитні рейтинги та аудиторські висновки фінансової звітності	Рівень повноти та достовірності інформації про кредитну історію/ господарську діяльність/ фінансовий стан споживачів фінансових послуг
II. Право контрагента, що захищається: вільний вибір контрагента договірних відносин	
Можливість вільного вибору кредитної установи споживачами фінансових послуг	Можливість вільного вибору споживачів фінансових послуг кредитними установами
Можливість зміни кредитної установи споживачами фінансових послуг в одноосібному порядку	Можливість відмови споживачам фінансових послуг у фінансовому обслуговуванні в одноосібному порядку
III. Право контрагента, що захищається: право на страхування від ризику порушення контрагентом умов договірних відносин	
Можливість вільного вибору страхової компанії позичальниками кредитних установ	Законодавча урегульованість переліку об'єктів, що підлягають обов'язковому страхуванню споживачами фінансових послуг (позичальниками кредитних установ)
Можливість вибору видів добровільного страхування або відмова від них позичальниками/клієнтами кредитних установ	Можливість використання інструментів добровільного страхування для мінімізації ризиків невиконання договірних умов споживачами фінансових послуг
IV. Право контрагента, що захищається: право на перегляд умов договірних відносин між контрагентами	
Можливість «безвитратної» відмови від користування фінансовою послугою, щодо якої має місце неузгоджена зміна умов її надання (у розрізі фінансових послуг)	Законодавчий дозвіл внесення змін до умов або формату надання фінансових послуг без погодження зі споживачем(у розрізі фінансових послуг)
Законодавче затвердження зобов'язання кредитних установ повідомляти споживачів фінансової послуги про передачу третій стороні права вимоги до клієнта за простроченими кредитами	Законодавчий дозвіл кредитним установам розкривати інформацію про клієнтів за простроченими кредитами особам, з якими укладаються договори про відступлення права вимоги до клієнтів за простроченими кредитами
V. Право контрагента, що захищається: відшкодування втрат у випадку неплатоспроможності/банкрутства контрагента	
Законодавча урегульованість проходження процедури банкрутства юридичними та фізичними особами	Законодавча урегульованість проходження процедури банкрутства кредитними установами (у розрізі типів кредитних установ)
Законодавча урегульованість права власності споживачів фінансових послуг (позичальників) на заставлене майно/користування на умовах оренди	Законодавча урегульованість права кредитних установ на звернення стягнення на заставлене майно/вилучення об'єкта лізингу
Законодавче затвердження пріоритетності гарантування вкладів дрібних вкладників	Наявність ризик-орієнтованого підходу до розрахунку регулярних страхових платежів за депозитними вкладами споживачів фін. послуг
Поширення дії системи страхування вкладів на всі депозитні установи (банківські та небанківські)	
VI. Право контрагента, що захищається: захист власних інтересів	
Законодавча урегульованість зобов'язань кредитних установ щодо надання споживачам повної, достовірної інформації про фінансові послуги (ціна/вартість, супутні ризики, відповідальність та права споживача). Законодавча визначеність мінімального переліку інформації про істотні умови фінансової послуги, яка повинна надаватися споживачам	Цивільна відповідальність споживачів фінансової послуг за надання недостовірної інформації, яка спричиняє незаплановане збільшення витрат кредитних установ

1	2
Інституційна можливість позасудового урегулювання конфліктних ситуацій з кредитними установами (функціонування фінансового омбудсмена для фізичних осіб та позасудової санації для юридичних осіб)	Правова можливість застосування позасудових механізмів фінансової реструктуризації зобов'язань неплатоспроможних боржників
Уніфікованість прав споживачів ідентичних фінансових послуг, що надаються різними видами кредитних установ	Уніфікованість вимог до діяльності різних видів кредитних установ у рамках ідентичних фінансових послуг

Джерело: авторська розробка.

Так, зокрема, Дж. Р. Барт (*J. R. Barth*), на підставі дослідження практики банківського регулювання та нагляду в більш, ніж 100 країнах, обґрунтував, що найбільш значущий позитивний вплив на ефективність та стабільність кредитних установ мають заходи регуляторних і наглядових органів щодо підвищення інформаційної транспарентності цих фінансових посередників шляхом запровадження відповідних чітких норм і стандартів, а також посилення вимог до капіталу. Втім, щодо останнього, то немає абсолютної залежності між суворістю офіційних вимог до капіталу та ймовірністю виникнення банківських криз [15, с. 236–237]. Позитивний зв'язок забезпечується шляхом розширення можливостей приватного сектора здійснювати моніторинг кредитних установ (маються на увазі споживачі фінансових послуг, кредитори та інвестори, а також зовнішні аудитори, рейтингові агентства) [15, с. 239–240]. Поряд з цим, емпіричні дослідження не підтвердили гіпотезу про позитивний вплив посилення прямих регуляторних обмежень до кредитних установ (наприклад, обмеження діяльності банків на ринку цінних паперів, або обмежень щодо входження іноземних банків на національний фінансовий ринок) на їх стабільність та ефективність [15, с. 234–236]. Найбільш дестабілізуючим чинником Дж. Р. Барт вважає систему страхування вкладів клієнтів банків [15, с. 237–238]. На його думку, фінансова крихіткість банків, розвиток якої стимулюється системою страхування депозитів, не може бути подолана навіть через посилення нормативних вимог до їх діяльності.

Подібні висновки також знаходимо у працях А. Деміргуч-Кунт (*A. Demirguc-Kunt*) [16], М. Бух (*M. C. Buch*) [17], М. С. Кілей (*M. C. Keeley*) [18].

Не применшуючи вкладу цих науковців у розвиток теорії забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, важливо зауважити, що посилення регуляторних норм на фоні вкрай недосконалого нагляду за діяльністю кредитних установ (що, зокрема, мало місце в Україні) дійсно не здатне забезпечити належного впливу на їх фінансову стабільність. Так само, як і превалювання адміністративних важелів впливу без одночасного створення дієвих ринкових стимулів до посилення самовідповідальності кредитних установ перед суспільством також малоефективно в довгостроковій

перспективі. З іншого боку, надмірне поглиблення дерегуляції кредитних установ призводить до посилення когерентних деконструктивних дій фінансових посередників, підвищення рівня ризику їх діяльності, а отже, і ймовірності їх банкрутств [18].

Також вважаємо, що ринкові стимули, зокрема посилення ролі «неофіційних» приватних контролерів (*використовуємо в розумінні Дж. Р. Барта*), будуть ефективними лише за умови належного розвитку інфраструктури фінансового ринку та нетерпимості економічних агентів до протиправних дій.

Підсумовуючи все вищезазначене, *пропонуємо для оцінки інституційного середовища ЗФСБУ за компонентом «регулювання та нагляд за діяльністю кредитних установ» використовувати такі індикатори:*

- ✦ наявність регуляторних «винагород» для кредитних установ з розвиненими системами управління ризиками (можливість за згоди регулятора використовувати власні верифіковані моделі оцінки ризиків, які дозволяють обґрунтовано оптимізувати витрати кредитних установ на підтримку капіталу) (у розрізі типів кредитних установ);
- ✦ відсоток індикаторів регулювання діяльності кредитних установ, які базуються на врахуванні очікуваних змін обсягів внутрішніх грошових потоків з огляду на екзогенні та ендогенні чинники (у розрізі таких сфер регулювання: капіталізація, ризик ліквідності, кредитний ризик, ринковий ризик);
- ✦ запровадження ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю кредитних установ, а саме, з урахуванням особливостей їх бізнес-моделей;
- ✦ наявність законодавчої вимоги до кредитних установ щодо систематичного здійснення стрес-тестування: а) стрес-тестування проводиться тільки регулятором; б) проведення стрес-тестування є законодавчою вимогою до системи ризик-менеджменту кредитної установи;
- ✦ рівень збалансованості регуляторних норм і вимог до діяльності різних типів кредитних установ за такими напрямками: 1) ліцензійні вимоги; 2) корпоративне управління; 3) управління ризиками; 4) кількісні та якісні

характеристики економічних нормативів, запроваджених регулятором; 5) стандарти обліку та звітності; 6) стандарти інформаційної відкритості; 7) виведення з ринку проблемних кредитних установ;

- ✦ кількість банків, які добровільно відмовилися від банківської діяльності та переорієнтувалися на інші види фінансової небанківської діяльності, з них прибуткових;
- ✦ кількість небанківських кредитних установ, які трансформувалися в банки;
- ✦ рівень уніфікації законодавчих вимог до діяльності традиційних кредитних установ та FinTech компаній у сфері кредитування, фондування, грошових переказів (наприклад, обов'язковість їх членства у платіжних системах для надання послуг з переказу коштів і т. п.);
- ✦ законодавча урегульованість відповідальності керівництва кредитних установ за завдані збитки їх діями або бездіяльністю;
- ✦ законодавча урегульованість відповідальності пов'язаних осіб з кредитною установою за завдану шкоду їх діями або бездіяльністю;
- ✦ законодавча урегульованість матеріальної відповідальності власників за зобов'язаннями кредитних установ;
- ✦ законодавча визначеність кількісних та якісних вимог до складу наглядової ради кредитних установ;
- ✦ незалежність наглядової ради від власників істотної участі в капіталі кредитних установ.

ВИСНОВКИ

Загалом, запропонований підхід до оцінки інституційних передумов фінансовій стабільності кредитних установ дозволив окреслити широке коло питань, які повинні служити об'єктами уваги з боку суб'єктів ЗФС КУ. Описана система індикаторів дозволяє забезпечити комплексну оцінку інституційного середовища процесу ЗФС КУ та створює підґрунтя для налагодження систематичного моніторингу рівня результативності досліджуваного процесу, тобто якості реалізації визначеної мети.

Подальші дослідження будуть спрямовані на обґрунтування методології побудови інтегрального показника, який би кількісно відображав рівень сприятливості інституційного середовища для результативного забезпечення фінансової стабільності кредитних установ і виявляв найбільш проблемні зони інституційного середовища в аспекті управління результативністю ЗФС КУ. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Погореленко Н. П.** До питання про понятійний апарат фінансової стабільності банківської системи. *Вісник Університету банківської справи*. 2018. № 3. С. 66–82.

2. **Гбур З. В.** Інституційне забезпечення економічної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 98–102.

3. **Pejovich S.** Law, tradition, and the transition in Eastern Europe. *The Independent Review*. 1997. Vol. II. No. 2. P. 243–254.

4. **Skoog G. E.** Supporting the Development of Institutions – Formal and Informal Rules. An Evaluation Theme Basic Concepts. UTV Working Paper. Stockholm : Swedish International Development Cooperation Agency, 2005. 42 p. URL: https://www.sida.se/contentassets/502276753e2c429b9c4e066ae0c16872/20053-supporting-the-development-of-institutions---formal-and-informal-rules.-an-evaluation-theme-basic-concepts_1886.pdf

5. **Pejovich S.** The Effects of the Interaction of Formal and Informal Institutions on Social Stability and Economic Development. *Journal of Markets & Morality*. 1999. Vol. 2. No. 2. P. 164–182.

6. **Прушківська Е. В.** Роль формальних і неформальних інститутів у формуванні секторальної структури. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2013. № 1. С. 275–282.

7. **Боков В. В., Новоселов С. Н.** Трансформація інституціональної структури: ключеві дефініції, фактори впливу, мезоуровнева специфіка. *Економіка вчора, сьогодні, завтра*. 2016. № 5. С. 23–33.

8. **Стрижак О. О.** Дихотомія формальних та неформальних інститутів. *Економіка і суспільство*. 2016. № 5. С. 19–25.

9. **Барановський О. І.** Чинники, сценарії та методологія дослідження трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 2. № 50. С. 230–238.

10. **Enhancing Bank Transparency / Basle Committee on Banking Supervision**. 1998. Paper No. 41. 25 p.

11. **Furman J., Stiglitz J. E., Bosworth B. P., Radelet S.** Economic Crises: Evidence and Insights from East Asia. *Brookings Papers on Economic Activity*. 1998. No. 2. P. 1–135.

12. **Cordella T., Yeyati E. L.** Public Disclosure and Bank Failures. *IMF Staff Papers*. 1998. Vol. 45. No. 1. 22 p.

13. **Ivacić I. B.** Місце і роль відкритості та прозорості у банківській діяльності. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2011. Вип. 8. Ч. 1. С. 174–187.

14. **Oliver R. W.** What Is Transparency? New York : The McGraw-Hill, 2004. 81 p.

15. **Barth J. R., Caprio G., Levine R.** Bank regulation and supervision: what works best? *Journal of Financial Intermediation*. 2004. Vol. 13. Issue 2. P. 205–248.

16. **Demirguc-Kunt A.** Deposit insurance around the world: where does it work? *Journal of Economic Perspectives*. 2002. Vol. 16. Issue 2. P. 175–195.

17. **Buch M. C., DeLong G.** Do weak supervisory systems encourage bank risk-taking? *Journal of Financial Stability*. 2008. Vol. 4. Issue 1. P. 23–39.

18. **Keeley M. C.** Deposit Insurance, Risk, and Market Power in Banking. *The American Economic Review*. 1990. Vol. 80. No. 5. P. 1183–1200.

REFERENCES

Baranovskyi, O. I. "Chynnyky, stsenarii ta metodolohiia doslidzhennia transformatsiinykh protsesiv u finansovomu sektori natsionalnoi ekonomiky" [Factors, scenarios and methodo-

logy for the study of transformational processes in the financial sector of the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia «Ekonomika»*, vol. 2, no. 50 (2017): 230-238.

Barth, J. R., Caprio, G., and Levine, R. "Bank regulation and supervision: what works best?" *Journal of Financial Intermediation*, vol. 13, no. 2 (2004): 205-248.

Bokov, V. V., and Novoselov, S. N. "Transformatsiya instytutsionalnoy struktury: klyuchevyye definitsii, faktory vozdeystviya, mezourovnevaya spetsyfika" [Institutional transformation: key definitions, impact factors, mesoscale specificity]. *Ekonomika vchera, segodnya, zavtra*, no. 5 (2016): 23-33.

Buch, M. C., and DeLong, G. "Do weak supervisory systems encourage bank risk-taking?" *Journal of Financial Stability*, vol. 4, no. 1 (2008): 23-39.

Cordella, T., and Yeyati, E. L. "Public Disclosure and Bank Failures". *IMF Staff Papers*, vol. 45, no. 1 (1998).

Demirguc-Kunt, A. "Deposit insurance around the world: where does it work?" *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, no. 2 (2002): 175-195.

"Enhancing Bank Transparency". *Basle Committee on Banking Supervision*, paper no. 41 (1998).

Furman, J. et al. "Economic Crises: Evidence and Insights from East Asia". *Brookings Papers on Economic Activity*, no. 2 (1998): 1-135.

Hbur, Z. V. "Instytutsiine zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy" [Institutional provision of economic security of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 3 (2018): 98-102.

Ivasiv, I. B. "Mistse i rol vidkrytosti ta prozorosti u bankivskii diialnosti" [The place and role of openness and transparency in banking]. *Ekonomichni nauky. Seriia «Oblik i finansy»*, vol. 1, no. 8 (2011): 174-187.

Keeley, M. C. "Deposit Insurance, Risk, and Market Power in Banking". *The American Economic Review*, vol. 80, no. 5 (1990): 1183-1200.

Oliver, R. W. *What Is Transparency?* New York: The McGraw-Hill, 2004.

Pejovich, S. "Law, tradition, and the transition in Eastern Europe". *The Independent Review*, vol. 2, no. 2 (1997): 243-254.

Pejovich, S. "The Effects of the Interaction of Formal and Informal Institutions on Social Stability and Economic Development". *Journal of Markets & Morality*, vol. 2, no. 2 (1999): 164-182.

Pohorelenko, N. P. "Do pytannia pro poniatiinyi aparat finansovoi stabilnosti bankivskoi systemy" [On the conceptual apparatus of the financial stability of the banking system]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy*, no. 3 (2018): 66-82.

Prushkivska, E. V. "Rol formalnykh i neformalnykh instytutiv u formuvanni sektoralnoi struktury" [The role of formal and informal institutions in shaping the sectoral structure]. *Biuleten Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, no. 1 (2013): 275-282.

Skoog, G. E. "Supporting the Development of Institutions – Formal and Informal Rules. An Evaluation Theme Basic Concepts". UTV Working Paper. Stockholm : Swedish International Development Cooperation Agency, 2005. https://www.sida.se/contentassets/502276753e2c429b9c4e066ae0c16872/20053-supporting-the-development-of-institutions---formal-and-informal-rules.-an-evaluation-theme-basic-concepts_1886.pdf

Stryzhak, O. O. "Dykhotomiia formalnykh ta neformalnykh instytutiv" [Dichotomy of formal and informal institutions]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 5 (2016): 19-25.